

منجی موعود در باور ادیان و ملل

حسن فضل^۱

چکیده

در طول تاریخ، بخشی از مردم ساکن زمین، در معرض ظلم و ستم، تعدی و تجاوز، فقر و فاقه، حرمان و ناکامی، بوده و از این رو، ایشان در پی ظهور فرد یا افرادی نجات بخش بوده‌اند و حتی این مسئله در متون و نوشته‌ها و باورهایشان ثبت و ضبط شده است. اکنون این پرسش مطرح است که در باور ادیان الهی و غیرالهی و همچنین ملل گوناگون، این منجی موعود چه کسی است و چه ویژگی‌هایی دارد؟ هدف از پژوهش پیش رو، شناخت و معرفی این موعود نجات بخش در باور ملل و نحل گوناگون است. روش تحقیق توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای است. مهم‌ترین نتایج و دستاوردهای پژوهش، بیانگر این مطلب است که اقوام و ملل گوناگون و همچنین ادیان و نحله‌های مختلف در نقاط گوناگون زمین، نجات بخشی را باور دارند که در آینده ظهور خواهد کرد و آن‌ها را از زیر یوغ ستمگران رهایی خواهد بخشید. او جامعه‌ای عادلانه به وجود می‌آورد و باعث سعادت‌مندی مردم خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: موعود، منجی، ادیان، ملل، امام مهدی عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فُرُجَةَ الشَّرِيفِ

اعتقاد به منجی و موعود جهانی، به مسلمانان شیعه و سنی اختصاص ندارد، بلکه دیگر ادیان و مذاهب الهی و حتی غیرالاهی را نیز در بر می‌گیرد. اغلب بر این باورند در زمانی که فساد و تباهی تمام زمین را فراگرفته باشد، فردی نجات‌بخش می‌آید و وضعیت جهان را سامان می‌بخشد. تحقق ظهور در ادیان الهی، با قاطعیت بیان شده و این امر از جانب خداوند صورت می‌گیرد. نوید مصلح جهانی در کتاب‌های آسمانی مختلف دیده می‌شود. این بشارت در کتاب‌های مقدس برهمنیان و بوداییان و سایر ادیان غیرالاهی نیز آمده است.

ادیان غالباً، نجات‌دهنده را به کیش خویش نسبت می‌دهند. زردشتیان او را ایرانی و از پیروان زردشت؛ یهودیان او را از بنی اسرائیل و از پیروان حضرت موسی علیه السلام؛ مسیحیان او را همکیش خود و مسلمانان او را از دودمان بنی هاشم و فرزند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌دانند. البته می‌توان او را از نژاد ایرانیان شمرد؛ چراکه مادر حضرت سجاد علیه السلام که نیای امام‌زمان علیه السلام است، به قولی شاهداده‌ای ایرانی به نام شهربانو، دختر یزدگرد ساسانی بوده است. از طرف دیگر، می‌توان او را همچون یهودیان، از نسل ابراهیم علیه السلام دانست. امام‌زمان علیه السلام را می‌توان به مسیحیان نیز نسبت داد؛ زیرا طبق برخی روایات، مادر ایشان شاهداده خانم رومی به نام نرجس (نرگس)، از بازماندگان حواریون حضرت عیسی علیه السلام بوده است. از این رو، در یکی از زیارت‌های امام‌زمان علیه السلام آمده است: «السلام علی مَهْدی الْأُمَمِ وَ جَامِعِ الْکَلِمِ؛ ۲ سلام بر مهدی امت‌ها و جامع تمام کلمات وحی الهی!» نویسنده در این مقاله پیش رو، در پی پاسخ به این پرسش است که در باور ادیان الهی و غیرالاهی و ملل مختلف، این منجی و موعود چه کسی است و از چه ویژگی‌هایی برخوردار است. هدف از پژوهش پیش رو، شناسایی بیش‌تر این موعود نجات‌بخش در باور ملل و نحل گوناگون است. کتاب‌ها و مقالات متعددی درباره موعود و به‌طور اختصاصی درخصوص امام‌زمان علیه السلام

۱. زیارت امام عصر علیه السلام منقول از سیدبن طاووس.

۲. قمی، مفاتیح الجنان، ص ۵۵۵.

نگاشته شده است که بخشی از آن به مسئله منجی موعود در باور ادیان و ملل اشاره می‌کند. از جمله کتاب‌هایی که بیش‌تر به اعتقاد ملت‌ها به وجود موعود و منجی پرداخته، کتابی است تحت عنوان «موعودی که جهان در انتظار اوست» که به وسیله آیت‌الله علی دوانی نوشته شده است. از دیگر کتاب‌ها، «نجات بخشی در ادیان است» که توسط محمدتقی راشد محصل نگاشته شده است. «مهدی موعود»، نوشته میرمسعود پادانا نیز از این منظر به موضوع مهدویت می‌پردازد. وجه تمایز این مقاله با سایر نوشته‌ها، اشاره و تأکید به اعتقادات ملل و نحل درباره این نجات بخش وعده داده شده در متون مختلف بوده که مورد استفاده نگارنده بوده است.

۱. موعود و منجی در باور ادیان الهی

همه ادیان و مذاهب آسمانی، اعتقاد به ظهور موعود و منجی دارند. آن‌ها بر این باورند که در زمانی تاریک و بحرانی که فساد و بیداد تمام زمین را فراگرفته است، فردی نجات بخش می‌آید و اوضاع نابسامان جهان را سامان می‌بخشد.

«دار مستتر» خاورشناس و استاد دانشگاه سوربن فرانسه، درباره این اعتقاد مشترک نوشته است: «نکته مشترکی که در این ادیان (یهودی، مسیحی و اسلام) یافت می‌شود عبارت از اعتقاد به یک وجود فوق طبیعی است که بایستی در آخرالزمان ظهور کند و نظم و عدالت رفته را به جهان باز آورد.»^۱ «گلد زیهر» خاورشناس مشهور یهودی نیز می‌گوید: «اعتقاد به بازگشت و ظهور منجی موعود، اختصاص به اسلام ندارد. ... پندارهای مشابهی را می‌توان در میان اقوام دیگر نیز به فراوانی پیدا کرد.»^۲

۱. دارمستتر، مهدی از صدر اسلام تا قرن سیزدهم، صص ۶-۵.

۲. الهامی، نوید پیروزی، ص ۱۶۷.

۱.۱.۱. اسلام

در اعتقاد مسلمانان، با ظهور منجی جهانی، بیم و ترس مردم به ایمنی و آرامش تبدیل خواهد شد و بندگان صالح خدا، وارثان زمین خواهند شد. قرآن کریم در چند آیه، به این مسئله اشاره دارد:

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ.»^۱ ما در کتاب زبور پس از تورات نوشته‌ایم که سرانجام، زمین را بندگان صالح من به ارث خواهند برد.

در تفسیر این آیه از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام نقل شده است که فرمودند: این بندگان صالح، همان یاران مهدی عَلَيْهِ السَّلَام در آخرالزمان هستند.^۲

«وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ.»^۳ و اراده کردیم که بر مستضعفان زمین نعمت بخشیم و آنان را پیشوایان و وارثان قرار دهیم.

«وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا.»^۴ خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده‌اند وعده داده است که حتماً آنان را خلیفه روی زمین خواهد کرد. همان گونه که پیشینیان را خلافت روی زمین بخشید و دین و آیینی را که خود برای آنان پسندیده، استقرار خواهد بخشید و بیم و ترس آنان را به ایمنی و آرامش مبدل خواهد ساخت (آن چنان که) مرا می‌پرستند و چیزی را برای من شریک قرار می‌دهند.

۱. انبیاء: ۱۰۶.

۲. بی‌نا، شرح زندگانی امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام، ص ۴۵.

۳. قصص: ۶.

۴. نور: ۵۵.

«عیاشی» در تفسیر این آیه از امام زین العابدین علیه السلام روایت کرده که ایشان از قول پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «اگر از عمر دنیا جز یک روز باقی نماند، خداوند آن روز را آن قدر طولانی می‌گرداند تا مردی از خاندان من حاکم جهان گردد. اسم او اسم من (محمد) است. وی زمین را از عدل و داد پر می‌سازد؛ همان‌گونه که از ظلم و جور پر شده باشد.»^۱

لازم به تذکر است که نه تنها شیعیان به ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف معتقدند بلکه اهل سنت نیز وجود وی را باور دارند. اهل تسنن حدود چهارصد روایت از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف نقل کرده‌اند. حتی برخی از عالمان اهل سنت همچون جلال الدین سیوطی و ابونعیم اصفهانی، کتاب‌های مستقلی درباره حضرت نگاشته‌اند.^۲

۲.۱. یهودیت

در کتاب‌های مختلف عهد عتیق (تورات)، بشارت‌هایی به آمدن موعود جهانی و ویژگی‌های او و زمان ظهورش شده است. به برخی فرازهای کتاب عهد عتیق اشاره می‌شود:

- در مزمور ۳۷ از مزامیر حضرت داوود علیه السلام در عهد عتیق آمده است: «دچار تشویش مشو که البته باعث گناه خواهد شد؛ زیرا که شروران منقطع خواهند شد و اما منتظران خداوند، وارث زمین خواهند بود. ... بردباران وارث زمین خواهند شد و از سلامتی فراوان بهره‌مند خواهند گردید. ... صالحان وارث زمین خواهند بود.»^۳

- در مزمور ۹۶ چنین آمده است: «... (هنگامی که او بیاید) اقوام را به انصاف، داوری خواهد نمود. آسمان شادی کند و زمین مسرور گردد. دریا و پریان غرش نمایند. صحرا و هرچه در

۱. بی‌نا، شرح زندگانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف، صص ۴۸-۴۷.

۲. مروجی طبسی، بامداد بشریت، صص ۲۵-۲۳.

۳. دوانی، موعودی که جهان در انتظار اوست، ص ۹؛ جواهریان، کیست مهدی، ص ۲۱، نقل از عهد عتیق، مزمور ۳۷، بندهای ۹-۱۲ و ۱۷-۱۸.

- آن است، به وجد درآیند. آنگاه تمام درختان جنگل ترنم خواهند نمود به حضور خداوند زیرا که می‌آید برای داوری جهان.»^۱
- در مزمور ۹۷ چنین ذکر شده است: «آسمان‌ها عدالت او را اعلام می‌کنند و همه اقوام، جلال او را می‌بینند. پرستندگان بت‌های تراشیده، شرمسار می‌شوند.»^۲
- در باب ۱۲ کتاب دانیال نبی آمده است: «و در آن زمان سرور میکائیلی ... بر خواهد خاست و چنان زمان تنگی خواهد شد که از زمانی که امتی به وجود آمده تا آن روز نبوده است.»^۳
- کتاب اِشعیای نبی، کتاب دیگر تورات است. در این کتاب می‌خوانیم: «نهالی از تنه یسی^۴ بیرون آمده، شاخه‌ای از ریشه‌هایش خواهد شکفت و روح خدا بر او قرار خواهد گرفت. ... مسکینان را به عدالت داوری خواهد کرد و برای مظلومان زمین به راستی حکم خواهد کرد. ... گرگ با بره سکونت خواهد کرد و پلنگ با بزغاله خواهد خوابید و گوساله و شیر و پرواری با هم و کودکی آن‌ها را خواهد راند ... و در تمامی کوه مقدس من، ضرر و فسادی نخواهند کرد؛ زیرا که جهان از معرفت خداوند پر خواهد شد.»^۵
- در کتاب حبقوق نبی آمده است: «اگرچه تأخیر نماید، برایش منتظر باش، البته خواهد آمد و درنگ نخواهد کرد. ... بلکه جمیع امت‌ها را نزد خود جمع می‌کند و تمامی اقوام را برای خویشتن فراهم می‌آورد.»^۶

۱. دوانی، موعودی که جهان در انتظار اوست، ص ۱۰.

۲. ابیطحی، مصلح آخرالزمان، ص ۸۴.

۳. دوانی، موعودی که جهان در انتظار اوست، ص ۱۱، الهامی و مهدی پور، او خواهد آمد، ص ۶۱، نقل از تورات، کتاب دانیال نبی، فصل ۱۲، بندهای ۵-۱ و ۱۳-۱۰.

۴. یسی به معنی قوی است که نام پدر حضرت داوود است، رک: هاکس، قاموس کتاب مقدس، ص ۹۵۱.

۵. الهامی و مهدی پور، او خواهد آمد، صص ۶۱-۶۰؛ جواهریان، امیر، ص ۳ نقل از تورات، اشعیای نبی، فصل ۱۱، بندهای ۱۰-۱.

۶. الهامی و مهدی پور، او خواهد آمد، ص ۳۲، نقل از تورات، کتاب حبقوق نبی، فصل ۲، بندهای ۵-۳.

- در کتاب زخریا (زکریا) نبی چنین نقل شده است: «خداوند صاحب قدرت می‌فرماید: در آن روز نجات، من اسامی بت‌ها را از زمین جدا خواهم کرد و آن‌ها دیگر یادآوری نخواهند شد. خداوند بر تمامی زمین پادشاه خواهد بود. خداوند در آن روز، یکتا و نامش یکتا خواهد بود.»^۱

«هارامبا» در «تفسیر میشنا» درباره اصل دوازدهم از اصول سیزده‌گانه ایمان یهود، آورده است: «من با ایمان کامل به آمدن «ماشیح» اعتقاد دارم و اگرچه او تأخیر کند، با این حال هر روز در انتظار او هستم که بیاید.»^۲

۳.۱. مسیحیت

در انجیل‌های مختلف مسیحی متی، لوقا، مرقس، برنابا و یوحنا به آمدن موعود اشاره شده است. موعود مسیحیان «فارقلیط» و «پسر انسان» است. به نظر برخی محققان، منظور از فارقلیط، حضرت محمد ﷺ و منظور از پسر انسان، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف است. مستر «هاکس» آمریکایی در کتاب خود «قاموس کتاب مقدس»، درباره کلمه پسر انسان عقیده دارد که این کلمه هشتاد بار در انجیل و ملحقات آن به کار رفته و تنها سی مورد آن با حضرت عیسی عليه السلام منطبق است و پنجاه مورد دیگر به مصلح یا نجات‌دهنده‌ای اطلاق می‌شود که در پایان جهان ظهور خواهد کرد.^۳ به برخی از این بشارت‌ها در انجیل‌های مختلف اشاره می‌شود:

- در انجیل متی در فصل ۲۴ آمده است: «در آن زمان چنان مصیبت عظیمی ظاهر می‌شود که از ابتدای عالم تاکنون ظاهر نشده و نخواهد شد و اگر آن ایام کوتاه نشود، هیچ بشری نجات پیدا نمی‌کند؛ اما به خاطر برگزیدگان، آن روزها کوتاه خواهد شد. ... اینک شما را از

۱. دوانی، موعودی که جهان در انتظار اوست، ص ۱۲.

۲. همان.

۳. محقق، نوید و پیام، ص ۱۶۸.

پیش خبر دادم. ... همچنان که نور از مشرق ساطع شده تا به مغرب می‌رسد، ظهور پسر انسان نیز چنین خواهد بود. ...؛ و پسر انسان را ببینید که بر ابرهای آسمان با قوت و جلال عظیم می‌آید. ... شما نیز حاضر باشید؛ زیرا در ساعتی که گمان نبرید پسر انسان می‌آید.»^۱

- در فصل ۱۳ انجیل مرقس می‌خوانیم: «در آن روزها بعد از آن مصیبت‌ها، آفتاب (خورشید)، تاریک خواهد شد و ماه دیگر نخواهد درخشید. ستاره‌ها از آسمان فرو خواهند ریخت و نیروهای آسمان متزلزل خواهند شد. آن وقت پسر انسان را خواهند دید که با قدرت عظیم و جاه و جلال بر ابرها می‌آید. ... پس بیدار باشید. چون نمی‌دانید که صاحب‌خانه کی می‌آید. شب یا نیمه‌شب، وقت سحر یا سپیده‌دم. مبادا او ناگهان بیاید و شما را در خواب ببیند.»^۲

- در انجیل لوقا در فصل ۱۲ چنین آمده است: «با کمرهای بسته و چراغ‌های روشن، آماده کار باشید؛ مانند اشخاصی باشید که منتظر آمدن ارباب خود از یک مجلس عروسی هستند و حاضرند که هر وقت برسد و در را بکوبد، او را به داخل بیاورند. خوش به حال خادمی که وقتی اربابشان می‌آید، آنان را چشم به راه ببیند. ... پس آماده باشید. چون پسر انسان در ساعتی می‌آید که شما کمتر انتظار آن را دارید.»^۳

- در فصل ۲۱ همین انجیل می‌خوانیم: «آن وقت پسر انسان را خواهند دید که با قدرت و جلال عظیم بر ابری می‌آید. وقتی این رخدادها شروع شود، شما راست بایستید و سرهایتان را راست نگاهدارید، چون رستگاری شما نزدیک است.»^۴

۱. انجیل شریف، صص ۷۷-۷۵.

۲. همان، صص ۱۴۰-۱۳۹.

۳. همان، صص ۲۰۵-۲۰۴.

۴. همان، صص ۲۳۵-۲۳۴.

۴.۱. آیین زردشت

زردشتیان در آینده، چشم به راه سه موجود هستند. آن سه تن عبارت‌اند از:

۱. «اخشیت ارت»^۱ یا «هوشیدر»؛

۲. «اخشیت نمه»^۲ یا «هوشیدر ماه»؛

۳. «استوت ارت»^۳ یا «سوشیوس» (ساوشیانت/ سوشیانت/ سوشیانس).

بنا به اعتقاد آیین زردشت هر یک از این افراد پس از هزار سال از پس یکدیگر پدید آیند.^۴ مهم‌ترین این موعودها، سوشیانت است که آخرین موعود است و «سوشیانت پیروزگر» نامیده شده است.^۵ سوشیانت به معنی برگزیده و سود رسان است و به گفته برخی نویسندگان ممکن است به چند نفر اطلاق شود.^۶ وجود موعود در تمام کتاب‌های زردشتی اعم از اوستا و شرح آن همچون «زند» و کتاب «پازند» و نیز کتاب‌های «جاماسب‌نامه»^۷، «داتستان دینیک»^۸، «زراتشت‌نامه»^۹، «گات‌ها»^{۱۰} و «دینکرد»^{۱۱} آمده است. به گمان مزدیسنان یا زردشتیان، سوشیانت ظاهر می‌شود و اهریمن را از بین می‌برد و جهان را از تمام بدی‌ها پاک می‌کند.^{۱۲} این پیروزی

1. Xshyat ereta.
2. Xshyat namah.
3. Ustavat errata.

۴. جعفری، علی‌اکبر، پیام زرتشت، ص ۱۱۹.

۵. حکیمی، خورشید مغرب، ص ۶۷.

۶. رضایی، عبدالعظیم، حقایقی از اصل و نسب ایرانیان قبل از اسلام، ص ۶۱.

۷. جاماسب‌نامه از آثار منسوب به مزدیسنان است که مشتمل بر پرسش و پاسخ میان گشتاسب‌شاه و جاماسب حکیم می‌باشد.

۸. این کتاب توسط موبد بزرگ «منوچهر» نوشته شده است.

۹. کتاب به‌وسيله شاعری زردشتی به نام «زردشت بهرام پژدو» نگاشته شده است.

۱۰. سروده‌هایی از کتاب اوستا.

۱۱. کتاب دستورات و احکام دینی زردشتیان.

۱۲. امینی، دادگستر جهان، ص ۸۵.

تحت عنوان «پیروزی لشکریان اهورامزدا بر اهریمن» نیز مطرح شده است.^۱ از ویژگی‌های دیگر دوران سوشیانت، برخاستن مردگان و نو شدن جهان توسط وی است.^۲ در کتاب دینکرد چنین آمده است: «از آنجا که دین با یک رهبر یعنی زردشت شروع شد، با یک رهبر نیز به پایان می‌رسد و سوشیانت در پایان، آخرین پیشوای دینی خواهد بود.»^۳ در کتاب گات‌ها تحت عنوان «بامداد روز» می‌خوانیم: «کی‌ای مزدا، سپیده‌دم فراز آید و جنبش بشر به سوی راستی روی کند. کی نجات‌دهنده (سوشیانت) بزرگ با گفتار پر از حکمت خویش به مراد رسد. کیانند کسانی که «وهومن» (بهمن) به یاریشان خواهد آمد؟»^۴ در کتاب جاماسب‌نامه که توسط جاماسب حکیم، شاگرد زردشت، نوشته شده است، از قول زردشت اوضاع پیش از ظهور سوشیانت را چنین بازگو می‌کند: «پیمان شکنی، دروغ و بی‌دینی در جهان رواج می‌یابد و مردم از خدا دوری می‌جویند. ظلم، فساد و فرومایگی آشکار می‌گردد و زمینه را برای ظهور آن نجات‌دهنده مساعد می‌کند.»^۵

هنگام ظهور سوشیانت، وقایعی در جهان رخ می‌دهد از جمله: علامت‌های شگفت‌انگیزی که در آسمان پدید می‌آید و دلالت بر آمدن خردشهر ایزد می‌باشد. فرشتگانی از شرق و غرب به فرمان او فرستاده می‌شوند و به همه دنیا پیام می‌فرستند؛ اما اشخاص شرور او را انکار می‌کنند.^۶ در جای دیگر جاماسب در پاسخ «گشتاسب» پادشاه، درباره سوشیانت می‌گوید: «سوشیانت (نجات‌دهنده)، دین را به جهان روا (رایج) کند؛ آرزو و نیاز (تنگدستی) همه را از بین ببرد، اهریمن را از دامان آفریدگان باز دارد و مردمان گیتی هم‌منش (هم‌فکر)، هم‌گفتار و هم‌کردار شوند.»^۷

۱. افتخارزاده، گفتارهایی پیرامون امام زمان عجل‌الله‌فرجه، ص ۱۶.

۲. راشد محصل، نجات‌بخشی در ادیان، ص ۷.

۳. ابراهیم، مهدویت در اسلام و دین زردشت، ص ۳۰.

۴. برنجیان، آینده جهان، ص ۲۴؛ بهشتی، محمد، ادیان و مهدویت، ص ۲۳.

۵. دوانی، موعودی که جهان در انتظار اوست، صص ۵-۴.

۶. همان.

۷. همان، ص ۵.

جای دیگر این کتاب، درباره موعود آسمانی آمده است: پیغمبر عرب، آخر پیغمبران است که از میان کوه‌های مکه پیدا می‌شود... از فرزندان دختر پیغمبر که خورشید جهان و شاه‌زنان نام دارد، کسی پادشاه شود به حکم یزدان که جانشین آخر آن پیغمبر باشد در میان دنیا که مکه باشد و دولت او تا قیامت متصل باشد و از خوبان و پیامبران، گروه بسیاری را زنده کند.^۱

۲. موعود و منجی در باور ادیان غیرالهی

۱.۲. آیین هندو

آینده بشریت در اعتقاد هندویسیسم درخشان بوده و وجود منجی در کتاب‌های برهمنان تأکید شده است. کتاب‌های مختلف ایشان از جمله «ریک‌ودا»، «دادتک»، «پورانا»، «باسک» و غیره نویدهایی به آمدن موعود می‌دهند.^۲ به برخی از این بشارت‌ها اشاره می‌شود:

در کتاب ریک‌ودا به ظهور «ویشنو» این چنین اشاره شده است: «ویشنو در میان مردم ظاهر می‌شود... او از همه کس قوی‌تر و نیرومندتر است... در یک دست ویشنو، شمشیری به مانند ستاره دنباله‌دار و یا شعله آتش و در دست دیگر، انگشتی درخشان دارد. هنگام ظهورش، خورشید و ماه تاریک می‌شوند و زمین خواهد لرزید. او به عنوان «کال‌کی» ظاهر می‌شود درحالی‌که بر اسب سفیدی سوار است. تمام شروران را هلاک می‌کند. خلقت را از نو تجدید کرده و پاکی را رجعت خواهد داد... این مظهر دهم، در پایان عالم ظهور می‌کند.»^۳

در کتاب «شاکمونی» از موعود و مصلحی به نام «کشن» یاد می‌شود. در این کتاب می‌خوانیم: «پادشاهی و دولت دنیا، به فرزند بزرگ مخلوقات در دو جهان، کشن، تمام شود. کسی که بر کوه‌های مشرق و مغرب دنیا حکم براند و فرمان کند و بر ابرها سوار شود و فرشتگان، کارکنان او باشند. جن و انس در خدمت او شوند و از سودان که زیر خط استوا است تا سرزمین تسعین که زیر

۱. پادانا، مهدی موعود، ص ۱۳۴.

۲. افتخارزاده، گفتارهایی پیرامون امام زمان عجل الله تعالی فرجه، ص ۱۶.

۳. محقق، نوید و پیام، ص ۶۲.

قطب شمالی است و ماوراء بحار را صاحب شود و دین خدا زنده گردد و نام او ایستاده (قائم) باشد و فردی خداشناس باشد.^۱

دادتک کتاب دیگر برهمنان است. در این کتاب چنین آمده است: «بعد از آنکه مسلمانی به هم رسد. در آخرالزمان اسلام در میان مسلمانان به خاطر ظلم ظالمان، فسق عالمان، تعدی حاکمان، ریای زاهدان، بی‌دیانتی امینان و حسد حاسدان از بین رود و به جز نام، از آن چیزی نماند ... دست حق برآید و جانشین آخر «ممتاطا»^۲ ظهور کند و مشرق و مغرب عالم را بگیرد و همه جا بگردد ... و خلایق را هدایت کند.»^۳

در کتاب «وشن جوک» هم به آینده جهان و موعود جهانی اشاره دارد: «سرانجام دنیا به کسی برگردد که خدا را دوست دارد و از بندگان خاص او باشد و نام او فرخنده و خجسته باشد.»^۴

در کتاب دیگر هندوها با نام پورانا شرح مفصلی درباره دوره آخرالزمان آمده است. این دوران، آخر عصر کالی^۵ یعنی آخرین دروه پیش از ظهور دهمین «آواتارای ویشنو» است.^۶

باسک از دیگر کتاب‌های مقدس هندوها است. در آنجا خصوصیت موعود جهانی چنین بیان می‌شود: «دور دنیا به پادشاه عادل در آخرالزمان تمام شود که پیشوای ملائکه، پریان و آدمیان باشد. حق و راستی با او باشد. آنچه در دریاها، زمین‌ها و کوه‌ها پنهان باشد، همه را به دست آورد و از آسمان‌ها و زمین و آنچه در آن‌ها باشد خبر می‌دهد. از او کسی بزرگ‌تر به دنیا نیاید.»^۷

۱. همان، ص ۶۱.

۲. ممتاطا در زبان هندی به معنای محمد است و نام امام زمان هم (م. ح. م. د) می‌باشد. رک: الهامی و مهدی پور، او خواهد آمد، ص ۶۶، پانوش.

۳. الهامی و مهدی پور، او خواهد آمد، صص ۶۷-۶۶.

۴. همان، ص ۶۶... فرخنده به زبان عربی محمد و محمود هم گفته می‌شود همان.

5. Kali.

۶. حکیمی، خورشید مغرب، صص ۶۹-۶۸.

۷. محقق، نوید و پیام، ص ۶۱.

«پاتیکل» از رهبران هندو است. او در کتاب خویش به آمدن منجی اشاره می‌کند و خصوصیات او و زمان ظهورش را چنین می‌نگارد: «چون مدت روز تمام شود، دنیای کهنه، نو و زنده گردد و صاحب ملک، پیدا شود. از فرزندان دو پیشوای جهان یکی ناموس آخرالزمان^۱ و دیگری صدیق اکبر یعنی وصی بزرگ‌تر وی که پشن^۲ نام دارد و نام آن صاحب ملک تازه، راهنما^۳ است، به حق پادشاه شود و خلیفه رام^۴ باشد و حکم براند و او را معجزه بسیار باشد... دولت او بسیار طولانی شود... و آخر دنیا به او تمام شود.»^۵

۳.۲. آیین بودا

بوداییان همانند سایر ملل و نحل، در انتظار منجی به سر می‌برند. شخص مورد نظر این آیین، «بودای پنجم» است.^۶

۴.۲. مانوی‌ها

در کتاب «شابه‌رگان» که کتاب مقدس مانویان بوده و توسط «مولر» ترجمه شده است، نام شخصی با عنوان «خردشهر ایزد» آمده که باید در آخرالزمان ظهور کند و عدالت را در جهان گسترش دهد.^۷

۵.۲. مکتب مارکسیسم

مکتب مارکسیسم به وجود شخصی خاص در آینده اشاره نکرده است، اما پیروان این مکتب، آینده را رو به زوال نمی‌بینند؛ بلکه معتقدند که آینده، روندی رو به کمال را طی می‌کند.^۸

۱. به نظر می‌رسد که منظور از ناموس آخرالزمان، حضرت محمد ﷺ باشد. ر.ک: ابطحی، مصلح آخرالزمان، ص ۱۳۳.

۲. پشن نام هندی حضرت علی عَلِيٌّ است (ر.ک: همان).

۳. از نام‌های امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام، هادی (راهنما) است (ر.ک: همان).

۴. «رام» نام خدای هندوها است.

۵. ابطحی، مصلح آخرالزمان، صص ۱۳۴-۱۳۳.

۶. حکیمی، خورشید مغرب، ص ۶۹.

۷. الهامی و مهدی‌پور، او خواهد آمد، ص ۶۷.

۸. افتخارزاده، گفتارهایی پیرامون امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام، صص ۱۷-۱۶.

۳. موعود و منجی در باور ملل

اعتقاد به وجود موجود نجات بخش در باورهای ملل مختلف وجود دارد. غالب ملل در پی موعودی هستند که آن‌ها را به سعادت واقعی برساند و عدالت را در جهان گسترش دهد.

-مصریان

یکی از فراعنه مصر به نام «ریان دومغ» چنین نوشته است: «من ریان دومغ هستم. برای اطلاع از منبع رود نیل از وطن خویش بیرون آمدم تا به دریا رسیدم. پس از مراجعت، اهرام و برابری را بنا کردم و تمام گنج‌های خود را در آن پنهان نمودم. آثار حکمت خود را نوشته و در آنجا جای دادم. روزی فرا می‌رسد که فرستاده پروردگار من، قفل‌ها از این اسرار بگشاید. او کسی است که در آخر دنیا در اطراف خانه خدا پیدا می‌شود. این و برابری هم مسخر وی می‌گردد.»^۱ گروهی از مصریان که حدود سه هزار سال پیش از میلاد در شهر «ممفیس» زندگی می‌کردند نیز معتقد بودند که سلطانی در آخرالزمان با نیروی غیبی بر جهان مسلط می‌شود. این فرد اختلاف طبقاتی را از بین می‌برد و مردم را به آرامش و آسایش دعوت می‌کند.^۲ عده‌ای دیگر از مردم مصر هم بر این باور بودند که فرستاده خدا در آخرالزمان در کنار خانه خدا پدیدار شده و جهان را تسخیر می‌کند.^۳

-مغول‌ها

در میان اقوام مغول، این عقیده شایع است که چنگیزخان پیش از مرگ خویش پیش‌گویی کرده است که هشت یا نه قرن دیگر دوباره در زمین ظهور خواهد کرد و مغولان را از زیر یوغ چینی‌ها نجات خواهد داد.^۴

۱. پادانا، مهدی موعود، ص ۱۳۲.

۲. الهامی و مهدی پور، او خواهد آمد، ص ۷۳.

۳. همان.

۴. الهامی، نوید بهروزی، مجموعه‌ای از گفتارها درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه، ص ۱۶۷.

-انگلساکسون‌ها

بنا به عقیده انگلساکسون‌ها شخصی به نام «آرتور» در جزیره الوان ساکن است و زمانی ظهور خواهد کرد.^۱

-اسلاوها

این قوم معتقدند که شخصی از مشرق‌زمین ظهور می‌کند و بر دنیا مسلط خواهد شد.^۲

-اسن‌ها

این گروه بر این باورند که پیشوایی در آخرالزمان ظهور کرده و دروازه‌های ملکوت آسمان را بر انسان‌ها خواهد گشود.^۳

-سلت‌ها

بنا به عقیده این طایفه، پس از بروز آشوب‌هایی در جهان «بوریان بوریهم» قیام می‌کند و دنیا را به تصرف خویش درمی‌آورد.^۴

-اقوام اسکاندیناوی

این‌ها معتقدند که زمانی برای مردم بلاهایی می‌رسد. جنگ‌های جهانی باعث نابودی مردم و اقوام فراوان می‌شود. در این هنگام «اودین» با نیروی الهی ظهور می‌کند و بر همگان چیره می‌شود.^۵

---

۱. پادانا، مهدی موعود، ص ۱۳۲.

۲. همان.

۳. الهامی و مهدی‌پور، او خواهد آمد، ص ۷۳.

۴. همان.

۵. همان.

- یونانیان

یونانیان اعتقاد دارند که شخصی به نام «کالوی برگ» زمانی خواهد آمد و باعث نجات جهانیان خواهد شد.^۱

- صرب‌ها

صرب‌ها در انتظار ظهور شخصی به نام «مارکو کرایویچ» هستند.^۲

- ژرمن‌ها

نژاد ژرمن بر این باور بوده‌اند که یک نفر فاتح از طوایف آنان قیام خواهد کرد و قوم ژرمن را بر جهان مسلط خواهد کرد.^۳

- اروپای مرکزی

ساکنان اروپای مرکزی منتظر ظهور نجات‌بخشی به نام «بوخص» هستند.^۴

- آمریکای مرکزی

بنا به اعتقاد اقوام آمریکای مرکزی، شخصی به نام «کوتزل کوتل» باعث نجات جهان خواهد بود.^۵

- قبایل ای پوور

این گروه معتقد به آمدن پادشاهی دادگر در پایان جهان هستند.^۶

۱. همان.

۲. بهشتی، ادیان و مهدویت، ص ۳۹.

۳. الهامی و مهدی پور، او خواهد آمد، ص ۷۲.

۴. همان، ص ۷۳.

۵. همان.

۶. همان.

-ایرانیان باستان

گروهی از ایرانیان اعتقاد داشتند که «کیخسرو» پس از تنظیم کشور و استوارساختن شالوده فرمانروایی، تاج پادشاهی را به فرزند خود داده و به کوهستان رفته و در آنجا آرمیده تا روزی ظاهر شود و اهریمنان را از گیتی براند.^۱ عده‌ای دیگر از ایرانیان باستان، باورشان این بود که «گرازاسیه» در کابل خوابیده است و روزی قیام خواهد کرد.^۲

---

۱. بهشتی، ادیان و مهدویت، ص ۳۹؛ الهامی و مهدی‌پور، او خواهد آمد، ص ۷۲.

۲. پادانا، مهدی موعود، ص ۱۳۲.

نتیجه‌گیری

در متون ادیان و مذاهب الهی از قبیل یهودیت، مسیحیت، زرتشتی و اسلام و حتی مذاهب و مکاتب غیر الهی از موعود منجی و مصلح، سخن به میان آمده که با ظهور خود به ستم‌ها و بی‌عدالتی‌ها خاتمه می‌دهد و دولتی بر اساس عدالت و آزادی، استوار می‌سازد. هرچند کتاب‌های آسمانی، سوای قرآن، دستخوش تحریف و تغییر شده‌اند، اما با این وجود، به مصلح جهانی اشاره دارند و پیشگویی‌هایی درباره این شخص و شرایط زمان او بیان می‌کنند که با آمدنش این رنج و حرمان به پایان خواهد رسید. او سوشیانت مزدیسنان، کریشنای برهمنان، بودای پنجم بوداییان، میکائیل یا ماشیح یهودیان، پسر انسان مسیحیان و مهدی عَلَيْهِ السَّلَام مسلمانان است. اقوام و ملل گوناگون در اقصی نقاط جهان نیز به نجات بخشی معتقدند که در آخرالزمان ظهور می‌کند و آن‌ها را از زیر یوغ ستمگران رهایی می‌بخشد و جامعه‌ای آرمانی به وجود می‌آورد. همه چشم به راه اویند و آمدنش را به انتظار نشسته‌اند تا بیاید و با آمدنش، چراغ راهشان باشد، عدالت واقعی را در تمام جهان گسترده و سعادت‌مندی انسان را به ارمغان بیاورد.

منابع

قرآن کریم.

۱. ابراهیم، علیرضا، **مهدویت در اسلام و دین زردشت**، انتشارات باز، چاپ اول، تهران،

۱۳۸۱.

۲. ابطحی، سیدحسن، **مصلح آخرالزمان**، نشر حاذق، چاپ دوم، قم، ۱۳۷۴.

۳. افتخارزاده، سیدحسن، **گفتارهایی پیرامون امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف**، انتشارات نیک معارف،

چاپ چهارم، تهران، ۱۳۷۹.

۴. الهامی، داوود، نوید بهروزی، **مجموعه‌ای از گفتارها درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف**، نشر

پنگوئن، تهران، ۱۴۰۲ ق.

۵. الهامی، داوود و علی اکبر مهدی پور، **او خواهد آمد**، نشر مرتضی، قم، ۱۴۰۳ ق.

۶. امینی، ابراهیم، **دادگستر جهان**، انتشارات دارالفکر، چاپ چهارم، قم، ۱۳۵۲.

۷. **انجیل شریف (عهد جدید)**، انجمن کتاب مقدس ایران، چاپ چهارم، تهران، ۱۹۸۶ م.

۸. برنجیان، جلال، **آینده جهان**، مؤسسه تحقیقات و انتشارات طور، چاپ اول، قم، ۱۳۷۶.

۹. بهشتی، محمد، **ادیان و مهدویت**، مؤسسه مطبوعاتی حسینی، تهران، بی تا.

۱۰. بی نا، **شرح زندگانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف**، مرکز فعالیت‌ها و پژوهش‌های قرآن و عترت،

سازمان چاپ دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، بی تا.

۱۱. پادانا، میرمسعود، **مهدی موعود**، چاپخانه کاویان، بی جا، ۱۳۴۹.

۱۲. جعفری، علی اکبر، **پیام زردشت**، سازمان انتشارات فروهر، چاپ دوم، تهران، ۱۳۵۳.

۱۳. جواهریان، امیر، **کیست مهدی**، نشر جلی چاپ اول، تهران، ۱۳۷۶.

۱۴. حکیمی، محمدرضا، **خورشید مغرب**، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۶۰.

۱۵. دارمستتر، جیمز، **مهدی، از صدر اسلام تا قرن سیزدهم**، ترجمه محسن جهان سوز،

کتابفروشی ادب، بی جا، ۱۳۱۷.

۱۶. دانش پور، موعود مصلح به روایت کتاب‌های مقدس، گفتگو با حجت‌الاسلام نعمتی، روزنامه خراسان، ش ۵۶۷۶.
۱۷. دوانی، علی، موعودی که جهان در انتظار اوست، انتشارات دارالعلم، چاپ دوم، قم، ۱۳۴۹.
۱۸. راشد محصل، محمدتقی، نجات‌بخشی در ادیان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۸۱.
۱۹. رضایی، عبدالعظیم، حقایق از اصل و نسب ایرانیان قبل از اسلام، سازمان انتشارات فروهر، تهران، ۱۳۵۹.
۲۰. عبدالباقی، محمدفؤاد، المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الکریم، مطبعه دارالکتب المصریه، قاهره، ۱۳۶۴ ق.
۲۱. قائمی، علی، مسئله انتظار، انتشارات هجرت، قم، بی‌تا.
۲۲. قمی، عباس، مفاتیح الجنان، منشورات الفجر، بیروت، ۱۴۳۳ ق/ ۲۰۱۲ م.
۲۳. محقق، بدرالسادات، نوید و پیام، انتشارات رسالت، چاپ اول، قم، ۱۳۷۴.
۲۴. مروجی طبسی، محمدجواد، بامداد بشریت، انتشارات مسجد جمکران، چاپ سوم، قم، ۱۳۸۶.
۲۵. هاکس، جیمز، قاموس کتاب مقدس، انتشارات اساطیر، تهران، ۱۴۰۰.